

DE KERK IN DE *NETWERKSAMENLEVING*

De verhouding tussen kerk en samenleving kan op veel verschillende manieren worden geduid, al naar gelang je theologische inzichten. Maar dat de kerk als ‘sociaal instituut’ deel uitmaakt van de samenleving zal niemand ontkennen. Een verkenning.

Van ontzuiling naar netwerk

De samenleving van de 20^e eeuw kenmerkte zich tot ver in de jaren '70 door de *zuilen*. Was je gereformeerd, dan stemde je ARP (later CDA), was je lid van de NCRV en het CNV, las je *De Standaard* of *Trouw* en studeren deed je aan de VU. Dat was de gereformeerde zuil. Zo was er ook een Rooms-katholieke, socialistische en liberale zuil. Binnen die zuil had je niet veel te vrezen – er werden gelijke waarden en normen gehanteerd, de sociale code was duidelijk. Een overzichtelijke maar tegelijk statische samenleving.

Sinds de jaren '60 is er een proces van ontzuiling begonnen. Mensen bewogen zich niet langer binnen de grenzen van een levensbeschouwelijke groep. Er trad grote diversiteit en variatie op. Het begin van de ontzuiling wordt vaak verbonden aan de opkomst van massamedia zoals de televisie. Die bereikte immers *iedereen* ongeacht de zuil. De daarop volgende ontwikkeling naar de netwerksamenleving loopt parallel aan de opkomst van het internet. De Spaanse socioloog Manuel Castells heeft naar deze ontwikkeling diepgaand onderzoek gepleegd (*The rise of the Network Society*).

We herkennen het zelf: mensen maken deel uit van zeer verschillende verbanden, die niet meer worden bepaald door levens-overtuiging alleen. Je werkkring is een andere dan de kring waarin je recreëert, je

vriendenkring kan volledig los staan van de geloofsgemeenschap waar je deel van uit maakt. ‘Multiple belonging’ noemen sociologen dat. Bovendien creëert internet zelf tal van nieuwe virtuele netwerken, de ene serieuzer dan de ander: Hyves, LinkedIn, Facebook, Twitter. Je vormt er een gemeenschap met mensen die je vaak persoonlijk niet kent. De verbondenheid met een netwerk is lossier, want tijdelijker en minder verplichtend dan de verbondenheid met de zuil van weleer.

De structuur van een netwerk

Deze veel te korte schets van de netwerksamenleving volstaat om de vraag te stellen: wat doet deze verandering in de samenleving met het instituut kerk? De traditionele kerken hebben immers nog altijd de vorm en organisatie van de verzuilde tijd. Is de overgang van de verzuilde samenleving naar de netwerksamenleving nu alleen maar een bedreiging voor de kerk of liggen er ook nieuwe kansen en uitdagingen? Ik ben overtuigd van het laatste. Maar dat zal wel veranderingen vergen, veranderingen die alleen kunnen worden tegengehouden op straffe van marginalisering.

Moet de kerk zelf een netwerk worden? Moet de kerk haar vaste vorm geheel opgeven? Geen kerkgebouwen meer, geen overkoepelende organisatie, geen kerkenraden en synodes meer? Boeken en artikelen over kerkplanting en emering

church lijken dat te zeggen: de 'vloeibare kerk' en de 'eenvoudige kerk'. Er wordt op zoek gegaan naar de minimale voorwaarden om nog van kerk te kunnen spreken. Mij gaat dat te snel. Als de maatschappij een netwerk wordt, wil dat niet zeggen dat de kerk daarin alleen kan participeren door zelf een netwerk te worden.

De meest sobere omschrijving van een netwerk is: 'een geheel van met elkaar verbonden punten'. Een netwerk bestaat uit minimaal twee zaken: (1) knooppunten en (2) relaties tussen die vaste punten. Die vaste punten in de samenleving kunnen de mensen zijn die er deel van uitmaken en relaties met elkaar aangaan. Maar evengoed kunnen het organisaties, bedrijven, instituties of zelfs gebouwen zijn; ook daarmee verbinden mensen zich. Een netwerksamenleving sluit het bestaan van stabiele organisaties niet uit, maar heeft ze juist nodig. Ook kerken kunnen die knooppunten zijn in een netwerk. De goed georganiseerde lokale kerk hoeft niet te verdwijnen in de netwerksamenleving! Wel moeten we ons bezinnen op *de manier waarop* mensen zich kunnen verbinden met de kerk (de relaties).

Voorbij de exclusiviteit

Wanneer we kerken gaan zien als knooppunten in het netwerk van de samenleving, dan vraagt dat om een andere manier van organisatie en presentie. Allereerst roept het een besef wakker dat de kerk niet langer de spil is waar mensen hun leven rond organiseren. De kerk is zelfs niet meer de enige aanbieder van spiritualiteit; ze is slechts één van de partijen op de uitdijende markt van zingeving en spiritualiteit - haar exclusiviteit is voorbij.

Het fundamentele verschil tussen een netwerkorganisatie en een klassieke organisatie laat zich voelen als het gaat om *identiteit*. De organisatie bepaalde voorheen de identiteit van mensen, nu bepalen de betrokken mensen de identiteit van een

organisatie. Het is een ingrijpende verandering. Moderne mensen stellen hun eigen identiteit samen uit hun de relaties met tal van verschillende mensen, netwerken en organisaties, de 'multiple belonging'. Dat kunnen soms ook zeer uiteenlopende of zelfs tegenstrijdige verbanden zijn.

Het leidt niet zelden tot een wonderlijke mix van overtuigingen en visies. Orthodoxe elementen worden probleemloos verbonden aan Oosterse spiritualiteit en evangelisch elan wordt niet zelden verbonden met esoterische inzichten. Wat voorheen niet 'samen gedacht' kon worden, wordt nu onbelemmerd 'samen geleefd'. 'Religieuze bricolage' heet dat: mensen shoppen en hopen hun eigen geloofsbeelden bij elkaar tot een 'the patchwork identity'. Dat leidt soms tot gedrochtelijke geloofsbeelden. Niet zonder reden ervaren kerken dit als verarming en bedreiging. Zij zijn gewend aan de 'afname' van het hele pakket: dogma, moraal en rite als een onvervreembare eenheid. De klassieke exclusieve band met de kerk verdraagt zich niet langer met dynamiek van de 'multiple belonging'. Het is bovendien niet nodig: een geloofskeuze valt niet noodzakelijk samen met een keuze voor een bepaalde kerk.

Pallet van keuzes

Kerken zullen een menu van mogelijkheden moeten bieden voor de manieren waarop mensen zich kunnen verbinden aan de kerk: van zeer vrijblijvend en afstandelijk tot toegewijd en exclusief. En de ene verbinding zal niet als hoger of beter boven de andere gesteld moeten worden. Immers, elk mens en de levensfase van ieder mens, brengt andere mogelijkheden en wensen met zich mee.

Dit biedt veel kansen voor samenwerking van lokale kerken. Mensen doen niet langer hun boodschappen in eigen dorp of wijk, maar bij een aanbieder naar eigen keuze. Vrienden zijn niet meer alleen

buren of stadsgenoten. Waarom zouden we de kerk dan nog wel uitsluitend lokaal aanbieden? Waarom kunnen mensen uit stad A niet kerken in dorp B of wijk C?

Een voorbeeld. Elke woensdagavond houden wij in onze kerk een kort en sober avondgebed. Een kostbaar moment van verstillings. Het avondgebed komt voort uit gemeenschap en voedt haar. Wij ervaren het als een voorrecht dat er hier mensen zijn die dat willen dragen, wetend dat dat lang niet overal lukt. Maar nu het er eenmaal is, kunnen ook mensen van elders meedoen. Ze zijn van harte welkom! De gemeenschap die dit avondgebed draagt hoeft niet noodzakelijk alleen verbonden te zijn met onze eigen gemeente.

Plaatselijke kerken kunnen hun eigen bijzondere mogelijkheden zó aanbieden dat het niet alleen voor de eigen gemeentelieden toegankelijk is. De ene gemeente heeft een prachtige oude kerk die opengesteld zou kunnen worden voor bezichtiging en persoonlijke meditatie. Een andere gemeente kan een warm onthaal bieden voor eenzaam. Een derde gemeente heeft een groot intellectueel kapitaal en biedt tal van leerhuizen, lezingen en cursussen, en een volgende gemeente weet jongeren te boeien. En dan zijn er de vele nieuwe initiatieven, zoals projecten en vernieuwende sociale of ecologische programma's. Een prachtig pallet aan mogelijkheden, dat echter in de praktijk maar zelden breder wordt aangeboden dan plaatselijk en institutioneel. En juist daar liggen in een netwerk-samenleving de kansen!

Ik zou zelfs willen pleiten voor nog veel gedurfder en uitdagender vormen. Een hechte gemeenschap die beschikking heeft over gebouwen en grond zou een leefgemeenschap of bezinningshuis kunnen opzetten. Of waarom geen kerken met een gezamenlijke tuin, tuinderij of zelfs kleinschalige boerderij waarin zorg voor de schepping hand in hand gaat met de zorg

voor elkaar? Of een kerkcafé waarin ook huiswerkbegeleiding wordt aangeboden voor jongeren. *'The sky is the limit!'*

Uitwisseling

Belangrijk is dan dat lokale kerken en projecten weten van elkaars aanbod en zich daarin niet door elkaar beconcurreren voelen maar in tegendeel: *aangevuld*. Deze (inter)actieve en brede informatie-uitwisseling ontbreekt in de huidige kerken. Natuurlijk kan alle informatie gevonden worden, voor wie er volhardend naar zoekt, maar een platform waarop dit alles breed wordt aangeboden ontbreekt. Intussen is elke plaatselijke gemeente elk jaar opnieuw druk in de weer met de invulling van haar eigen programmaboekje - ieder op zijn eigen eilandje. Een netwerkende kerk geeft groter aanbod met minder werk!

We leven in een tijd waarin juist dit aspect van informatie-uitwisseling zo eenvoudig is. Via blogs, internetforums en rss-readers zou iedereen eenvoudig de weg moeten kunnen vinden naar de relevante informatie. Het feit dat dat in de kerk maar zeer mondjesmaat gebeurt, verraadt dat ofwel de noodzaak hiertoe niet gevoeld wordt, ofwel de kennis daarvoor ontbreekt. Aan beide zou vanuit provinciale en landelijke organen aandacht besteed moeten worden: bewustwording, scholing, faciliteiten.

De professionals in de kerk kunnen een spilfunctie vervullen in deze netwerkkerk. Zij zijn niet langer alleen de 'functionarissen' van een plaatselijke gemeente, maar worden 'nomaden' (herders!) in een kerkelijk netwerk. Zij zullen tijd en aandacht moeten investeren in relaties met andere gemeenten en met collega's. Dat zou bij voorkeur niet centraal aangestuurd moeten worden, maar open gefaciliteerd. Overlegorganen als classis, werkgemeenschap en synode zijn overblijfselen van de zuilenkerk en zullen de stabiele organisatie altijd ten doel houden. De 'kerknomade'

daarentegen bouwt geen instituten meer, maar verbindt mensen aan mensen, gemeenten aan gemeenten.

De nieuwe apostel

Deze veranderingen creëren kansen voor een nieuwe 'professional' in de kerk: de *verbinder*. Mensen die contacten leggen met en tussen gemeenten en projecten, dominees en jeugdleiders, dwars door traditionele kerken en vernieuwende gemeenten. Rondreizende herders, want ook in het digitale tijdperk is echte ontmoeting en uitwisseling van wezenlijk belang. Dwars door denominaties en kerkelijke muren heen, bouwend aan vertrouwen op basis van persoonlijk contact. Zij kunnen de draden rijgen waarlangs de nieuwe netwerken ontstaan.

Eigenlijk is deze functie één van de aller-oudste in de kerk: de apostel. De bekendste en stellig ook de meest effectieve verbinder/apostel was Paulus. Hij reisde rond en vormde in eigen persoon de verbinding tussen tal van losse gemeenschappen. Hij verbond die aan elkaar door anderen op pad te sturen, door brieven te sturen en daarin opnieuw veel namen te noemen. 'Groet deze en groet die' - dat is netwerken pur sang. Mensen aan mensen koppelen, gemeenten aan gemeenten en zelf de verbinder durven zijn. En Paulus ging niet naar willekeurige stadjes en dorpjes, nee, hij zocht de *knooppunten* in de toenmalige samenleving op. Korinthe, Fillipi, Efese, Thessalonici en Rome: handelscentra, machtscentra, havenplaatsen, intellectuele en religieuze knooppunten. Paulus gebruikte de bestaande netwerken, de bestaande wegen en de bestaande communicatiemiddelen op de best mogelijke manier.

Uitdagend perspectief

Van harte hoop ik dat oude en nieuwe kerken, theologen en pastores hun concurrentie-gevoelens kunnen afleggen en willen zoeken naar deze manier van kerk-

zijn. Niet langer tegen elkaar opbieden, niet langer de ander verdacht maken, niet langer denominatiegrenzen accentueren, niet langer alles in honderdvoud dubbel doen - maar elkaar aanvullen. Uitgaan van eigen kleur en kracht en blij zijn met die van de ander. Zo ontstaat veelkleurigheid en variatie.

Daarvoor is wel wat bij te leren. Het vergt grondige herbezinning op het profiel en de taken van de dominee en kerkelijk werker. Maar het zou ons kunnen helpen weer een volwaardige plaats in te nemen in onze samenleving. Wat mij betreft een uitdagend perspectief!

Boele P. Ytsma is pastor in de Gereformeerde Kerk van Siddeburen en webmaster van www.zoekendgeloven.nl. Bovenstaand artikel is een bewerking van een zevental artikelen die hij schreef op zijn eigen weblog.